

ІКОНОГРАФІЯ — перелік, опис, систематизація зображень певної особи (напр., портретів Т. Шевченка), події (весільного обряду в Україні), сюжету (виноградного грона у натюрмортах), місцевості (архітектурних пам'яток Києва); відрегульовані Церквою правила, настанови, приписи зображення святих осіб на іконах, персонажів Біблії та історії Вселенської Церкви, канонізованих як святих угодників Божих. Ознака святих — німб над головами. На багатоперсонаж. іконах, за сюжетами Євангелій, малюють осіб без німбів — не канонізов., але благочестивих людей, які виконують допоміжну роль (пастушки на іконі «Різдво Христове»; єрусалим. мешканці, які вітають пальмовим гіллям Ісуса Христа на іконі «В'їзд Господній у Єрусалим» тощо). Основою християн. І. є зовн. риси постатей Ісуса Христа, Богородиці Марії, апостолів і пророків, які фігурують у Біблії. 2-е іконогр. коло — 12 категорій святих упродовж історії Вселен. Церкви: священномученики, мученики, сповідники віри, святі воїни, богоносці, праведні, преподобні, рівноапостольні, блаженні, святителі, чудотворні, благовірні. Зовнішність майже всіх святих явлена ікономалярам через чуда. Саме надприрод. чудами залишив автентичні зображення рис зовнішності Ісус Христос: на тканині едес. царя Авгара, на хустці блаженної Вероніки (це два Нерукотворні Образи, копії яких є в кожному храмі) і на погребал. плащаниці з собору в м. Турин (Італія). Щодо рис обличчя Ісуса Христа, то вони, з одного боку, були духовно явлені ще в Старому Заповіті («Твоя врода перевищує красу людських синів», Псалом 44), а з другого — документально зафіксовані рим. посадником Єрусалима Публієм Лентулом, який у листі до сенату в Рим описав вроду і благородство постаті Ісуса Христа. У часи апостолів сформувалася І. Ісуса Христа, яка майже без змін дійшла до наших днів. Першоосновою І. Богородиці було її зображення євангелістом Лукою. Крім того, зафіксовано чимало свідчень про неї, серед них і таке, що в літньому віці вона зберегла цвітіння юності, але вкривала голову хустиною й була сумна; такою вона постає на числен. іконах від 1 ст. до сьогодні. Джерел. базою І. апостолів, пророків, ін. святих були свідчення про них у писем. творах святих отців та християн. письменників. Із розвитком портрет. мистецтва в середньовіччі, за нової й новіт. доби, а також за останні два століття фотографії, ікономалярі мають точніші автентичні джерела про святих, які жили й були канонізовані Церквою в ці віки. До іконоборства 726–843 не було твердих правил І. Більшість ікон ранньохристиян. часів знищено. Із випадково збережених ікон у зібранні монастиря св. Катерини на Синаї та мозаїк у храмах Равенни сучасні дослідники довід-

уються, що І. святих була вільною. Стилістично ікони й мозаїки були близькі до мистецтва портрета, особливо до єгипет. епітафіял. портретів із оази Фаюм побл. р. Ніл. Тільки від 9 ст. Церква ввела суворі регулю-канони: кого, як, у якому стилі, на яких матеріалах малювати, які барвники та розчинники використовувати. Для малярів ікон були складені списки дозволів і заборон, уміщені в рукопис. єрмініях (правильниках) ікономалярства. Осн. з них: святих малювати тільки в анфас; вираз обличчя — спокій., споглядал., але не суворий, одяг довгий; відкриті — обличчя, долоні й ступні; очі мають прямо дивитися на тих, хто молиться, ніби «заглядати в душу». Скасовано зображення Ісуса Христа як агнца і всіх святих у вигляді символів та алегорій — лише антропологічно. З ікон видаляються будь-які зображення розважал., насолоджувал. (крім духов. насолоди) і особливо розбещувал. характеру. Найкращий матеріал для ікон — деревина благород. порід (кипарис, кедр, липа, вишня, дуб, груша, бук), можна використовувати метал, скло, кераміку, смальту, мармур, граніт, коштовне каміння. Дозволялося різнобарв'я природ. фарб на яєчній емульсії (техніка темпер), згодом на олії. У низці країн малярі ікон (українські — від 15–16 ст.) відходили від нав'язуваного візант. стилю та орієнтувалися на нац. місц. стильові традиції. Якщо в Київ. Русі ікони малювали переважно в стилі візантинізму, то в наступні століття ікони малювали в рамках укр. варіантів готики, ренесансу, бароко, рококо, класицизму. Укр. нар. (домашня) ікона має свою неповторну стилістику, зорієнтовану на невичерпне багатство нар. декор. мистецтва.

Рекомендована література

1. Кондаковъ Н. Иконография Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа. С.-Петербургъ, 1905;
2. Його ж. Иконография Богоматери. С.-Петербургъ, 1914. Т. 1;
3. 1915. Т. 2;
4. Пещанський В., Свенціцький І. Иконописна техніка та її джерела. Л., 1932;
5. Василюев А. Ерминии: Технология и иконография. София, 1976;
6. Ріцціотті Дж. Життя Ісуса Христа / Пер. з італ. Рим, 1979;
7. Фаррар Ф. Жизнь Иисуса Христа / Пер. с англ. Москва, 1991;
8. Омельченко П. Наука про малярські фарби, матеріали та техніки. Л., 1996. Т. 1;
9. 1998. Т. 2;

10. Степовик Д. Історія української ікони 10–20 ст. К., 1996;
 11. 2004;
 12. 2008;
 13. Соколова М. Труд иконописца. Москва, 1998;
 14. Вальторта М. Богочоловік: Життя і страсті Господа нашого Ісуса Христа / Пер. з нім. Л., 1999–2011. Т. 1–12;
 15. Иконостас: Происхождение – развитие – символика. Москва, 2000;
 16. Степовик Д. Иконология й іконографія. Ів.-Ф., 2003;
 17. 2004;
 18. 2010.
- Д. В. Степовик*

Бібліографічний опис:

Іконографія / Д. В. Степовик // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-13034>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).